

General-pukovnik u penziji
KOČA POPOVIĆ

*Pobeda na Sutjesci — delo svih jedinica koje su učestvovala u bici**

Od završetka rata naovamo prikupljeno je mnogo novih podataka koji rasvetljavaju pojedine momente bitke na Sutjesci. Na osnovu onoga što se od ranije znalo i ovih novih podataka napisano je nekoliko opsežnih studija o ovoj bici. Izneću ovde neka zapažanja u vezi sa dejstvom jedinica kojima je tada komandovao Štab Prve proleterske divizije, na osnovu sećanja, a ne posle izučavanja materijala kojim danas raspolazemo. Ne isključujem, zato, da sam neke pojedinosti pogrešno zapamtio ili zaboravio; ali mi, razume se, nije ovde ni namera da dajem potpuniju ili tačniju sliku ovih događaja nego što je to učinjeno u pomenutim studijama.

Ponekad se misli da najverniju sliku ovakvog složenog zbira događaja, kao što je bila bitka na Sutjesci, mogu dati oni koji su u njima učestvovali, pogotovo ako su se nalazili na odgovornim komandnim dužnostima. To, razume se, nije tačno. Mi, učesnici, možemo samo dopuniti detaljnije analize, učinjene na osnovu brižljivog izučavanja svih raspoloživih podataka. Mi možemo izneti kakvi su bili motivi koji su nas, na osnovu onoga što smo tada znali i naših tadašnjih ocena, naveli na donošenje ovakve ili onakve odluke. A za veran prikaz onoga što se dogodilo, taj da tako kažem, unutrašnji momenat nije nikako sporedan, jer on objašnjava kako se formiralo saznanje i volja — živa *akcija*.

* Autor se saglasio da se ovaj prilog, objavljen u zborniku radova »Sutjeska«, knj. I, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd 1958, štampa ovom prigodom u »Vojnom delu«.

Mi smo delovali u određenim situacijama koje su se nadovezivale jedna na drugu, proizlazile jedna iz druge. Mi smo ih morali rešavati. Morali smo, dakle, donositi odluke na osnovu nužno nepotpune slike o konkretnoj situaciji sa kojom smo bili suočeni. To вреди za svaku akciju, naročito u ratu. Tada nema vremena za sačekivanje i bilansiranje svih potrebnih podataka. Nema ih nikad dovoljno, nisu svi provereni, neki su čak pogrešni. Situacija se, uostalom, neprestano menja, nailaze stalno novi momenti. A nema drugog načina da se dejstvuje na njihovo dalje menjanje u pravcu koji će nam odgovarati nego akcijom komandi (donošenje odluke, izdavanje naređenja) i borbenih jedinica (izvršavanje naređenja, neposredna borba sa neprijateljem). U tome se i sastoji inicijativa u ratu, kojoj se s pravom pridaje tolika važnost. Mi smo, međutim — ma koliko izgledalo paradoksalno to tvrditi kad se odnosi na bitku kao onu na Sutjesci, gde smo bili u okruženju — uprkos ogromnoj nadmoći neprijatelja i svemu ostalom, stalno držali borbenu inicijativu u našim rukama. To вреди za naše komande na svim stepenima, za sve naše jedinice i svakog pojedinog borca. Samo se time može objasniti da smo i na Sutjesci, razbijanjem neprijateljskog plana putem niza borbi, bez obzira što nisu bile (niti mogle biti) sve uspešne — pobedili.

U naknadnim analizama ponekad se pojavljuje tendencija, skoro prirodno, da se zbiru dejstava koja su predmet ispitivanja, a na osnovu onoga što je proizišlo kao rezultat tih dejstava — pripiše više planskog nego što ga je u stvarnosti bilo. Iz činjenice da je došlo u stvarnosti do takvih i takvih konkretnih rezultata zaključuje se, odnosno stvara utisak, da su maltene svi ti rezultati neposredna posledica odgovarajućih prethodnih zamisli. Uz to se ponekad i dote ruje opis dejstava, u pravcu veće sličnosti sa dejstvima potpuno regularnih jedinica i uopšte sa regularnim ratom. Ukoliko se to čini, ne smatram da se time daje veća vrednost našoj tadašnjoj ratnoj veštini. Naprotiv. Tačno je da je za rešenje situacije koja je bila stvorena neprijateljskom ofanzivom postojala, odnosno da je u toku borbe, prilično rano, sazrela određena osnovna ideja Vrhovnog štaba — prodor ka istočnoj Bosni, koju je Vrhovni štab sprovodio dosledno i organizovano, koja je bila saopštena glavnim vojnim rukovodiocima i koja je ubrzo, preko zadataka koje su dobijale jedinice, postala poznata i svim borcima. Ono što je — kako je to neko zapisao — za divljenje jeste to sa koliko je upornosti i stalno obnovljene inicijative ta ideja, u onim izvanredno teškim uslovima, bila od svih sprovedena, postala naša zajednička volja. Elemenat organizovanosti, povezanosti dejstva svih jedinica, odnosno njegovog usklađivanja sa jed-

nog mesta, bio je vrlo važan i za ishod same bitke i za kasnije operacije, što je potvrđeno uspehom naših koordiniranih ofanzivnih operacija u istočnoj Bosni tako reći odmah posle Sutjeske. (Već petnaest dana posle izvršenog proboja, posle onako teških bojeva, žrtava i patnji, naše jedinice su uspešno rešile niz vrlo složenih ofanzivnih zadataka, što je dokaz izuzetno visokog stepena njihove vitalnosti, svesti i borbene sposobnosti). Ali, tvrditi na osnovu toga da smo mi unapred bili precizno odredili i znali na kom ćemo se odseku neprijateljskog obruča probiti — ne može biti ispravno. U okviru pravilno izabranog opšteg pravca, taj se odsek mogao ocrtati i pronaći samo krajnje borbenim zalaganjem svih jedinica. Veličina postignutog uspeha nije bila u tome što je proboj izvršen na navodno unapred predviđenom odseku, nego što je, u onakvim okolnostima, uopšte izvršen. Samo je natčovečanska borba svih naših jedinica mogla da pronađe, tj. da stvori taj otvor.

Ne znam kad je neprijatelj uočio kojim pravcem nameravamo da se probijemo. Ali, prvo, naše jedinice su *svuda* pružale žestok otpor, prelazeći često u protivnapade, što je otežavalo neprijatelju da brzo donese zaključak o pravcu našeg probijanja. Drugo, žestina borbi svih naših jedinica, povremeni uspesi koje su one postizale, naterivala je neprijatelja da prebacuje deo svojih snaga mimo svog opšteg plana. Time smo stalno ometali »spokojno« sprovedenje njegovog plana, postepeno i sve više nagrizali borbenost njegovih vojnika, trošili njegove rezerve i njegovu sposobnost manevrovanja njima, jednom reći sve više smanjivali mogućnost ostvarenja tog plana (bez obzira na nadmoćnost neprijateljskih snaga). Postignuta pobeda je zato bila rezultat zalaganja, napora i žrtava *svih naših jedinica*. To je ono što je stvorilo uslove za izvršenje proboja.

*

Ishod bitke na Sutjesci bio je od izvanrednog značaja za čitav tok rata u Jugoslaviji. Posle neuspeha plana »Vajs I« i plana »Vajs II«, neprijatelj nije bio odustao od svoje namere da uništi Udarnu grupu jedinica kojima je neposredno komandovao Vrhovni štab, tj. sam drug Tito.

Neprijateljska komanda je pravilno ocenila da je došlo do situacije od čijeg će rešenja zavisiti sve buduće mogućnosti dejstva na sve važnijem balkanskom ratištu. Zato je neprijatelj prikupio velike snage, računajući da će njima sigurno uspeti da izvrši zadatak koji je sebi bio postavio. Smatrao je, takođe pravilno, da je prostor na

kome se imala odigrati bitka bio povoljan za njega, a nepovoljan za nas. Imao je na raspolaganju periferne komunikacije koje su mu omogućavale da manevriše svojim snagama, a onaj deo na kome su se nalazile naše jedinice bio je teško prohodan — planinski, sa nekoliko uzastopnih kanjona — sa minimalnim mogućnostima ishrane, a sve to još mnogo pogoršano činjenicom velikog broja naših ranjenika iz prethodnih teških borbi.

Verovatno je da prva zamisao — namera neprijatelja bila da nas sabije u trougao između Tare i Pive. Možda je to razlog što je on jedinice koje je trebalo da zatvore obruč sa zapada pokrenuo, odnosno približio — ako se ne varam — kasnije, kako bi se stvorilo vreme za prethodno potiskivanje, odbacivanje naših snaga iz Sandžaka. Pritom je učinio nekoliko grešaka, koje su se kasnije pokazale od odlučujućeg značaja. Jedna od glavnih bila je ta da nije ocenio da će naši delovi izbiti tako rano na levu obalu Pive i na Sutjesku, računajući verovatno da će znatan deo naših snaga biti suviše angažovan u borbama na istočnom i južnom delu obruća (koji se sklapao). Kad je shvatio da smo prozreli njegovu nameru, a da bi nas što pre sabio na predviđeni uski i nepogodni prostor, ubrzao je operacije na pravcu Foča—Ljubišnja i pokret određenih snaga prema Sutjesci. To je, međutim, već bilo, i za tu fazu bitke, kasno. Pred sobom je našao jedinice koje su ne samo primale borbu nego odlučno prelazile u protivnapad, sa očiglednom rešenošću da borbom stvore uslove za probijanje na najpovoljnijem mestu za to. U tom smislu su krvave borbe Prve proleterske, Treće krajiške, Šeste istočnobosanske i Majevičke brigade na prostoru Foča—Čelebić—Uzlup bile od izvanrednog značaja za tu fazu bitke i od vrlo velikog značaja i za čitav dalji tok operacija (u toku kojih će doći još do nekoliko kritičnih momenata i situacija). Snaga našeg protivudara na ovom sektoru bila je tolika da je ona ugrozila već tada, tj. relativno rano, čitav plan neprijatelja, što ga je nateralo da, radi ispravljanja situacije, ubaci u borbu, na tom pravcu, veći broj jedinica nego što je pretpostavljao, delom svakako i na račun snaga koje je bio namenio zaposedanju Sutjeske. U sklopu takve situacije poseban značaj dobija činjenica da je naš Vrhovni štab blagovremeno prebacio neke naše jedinice na levu obalu Pive, pa zatim na Sutjesku, odnosno zapadno od Suhe i prema Košuru. To je bila dalekovidna i smela odluka, pogotovo kad se ima u vidu koliko nam je bilo teško odvojiti i jednu jedinu jedinicu iz ogorčenih borbi sa nadmoćnim neprijateljem, a koje su na svim odsecima već bile u toku.

Koliko se sećam i kao što sam već rekao, mislim da bi bilo pogrešno tvrditi da smo već tada bili odlučili na kom mestu ćemo izvršiti proboj. U ovako složenoj situaciji to nije bilo ni moguće. Ali se svakako može reći da smo u vrlo teškoj opštoj situaciji, blagovremenim upućivanjem jedinica napred, na opštem pravcu koji je ocenjen kao najpovoljniji, *stvorili uslove* da se proboj izvrši na najpovoljnijem mestu, čim se ono *u toku dinamike borbe* bude ocrtao.

Tako je Druga proleterska brigada bila upućena na Sutjesku, pa za njom i druge jedinice, i tako je, najzad, na tom pravcu i izvršen proboj.

Na odseku jedinica koje su bile pod komandom Štaba Prve proleterske divizije i susednih bilo je još nekoliko prekretničkih momenata: borba na Borovnu, zatim na Košuru, — bez obzira što nismo uspeli odbaciti neprijatelja sa Košura, — a naročito herojska borba Druge dalmatinske na Gornjim i Donjim Barama.

Jedinice pod komandom Prve proleterske divizije bile su u prethodnici. Treba podsetiti da su u bitkama koje smo mi vodili, u onakvim uslovima ratovanja i uz onakvu brojnu nadmoć neprijatelja, po pravilu, bez obzira koliko je teška opšta situacija, odnosno naročito kad je teška — relativno najlakši zadatak imale čelne jedinice. Jedinice i komandanti u prethodnici imali su uvek tendenciju da hitaju napred, naročito ako neprijatelj pred njima nije uspeo da se prikupi i organizuje. Ta tendencija je zdrava, ona nosi u sebi ofanzivnost. Ali ta tendencija može biti jednostrana, sa gledišta interesa celine jedinica angažovanih u boju, pogotovo kad se ima u vidu kakav težak problem su predstavljali ranjenici. Tu je Vrhovni štab, koji je neposredno rukovodio kretanjem i operacijama svih jedinica, bio u vrlo teškoj situaciji, jer je, pored svega ostalog, morao neprekidno da ocenjuje koliko smemo da se rastegnemo, a koliko moramo ostati okupljeni.

Mi, na čelu, posle izbijanja na Vrbničke kolibe i posle borbi vođenih u toku 9. juna, osetili smo da smo najzad izbili na prostor na kome neprijatelj nije uspeo da se učvrsti i organizuje. I osetili smo da to treba iskoristiti, tim pre što je to bila jedina sagledana i možda poslednja pukotina u obruču taktičkog okruženja. Smatrali smo da se, i sa gledišta interesa celine, najzad pruža prilika za proširenje prostora našeg manevra i našeg dejstva, a to je bilo postalo neophodno. Zato mislim da je odluka o proboju kod Balinovca bila ispravna, a sprovedena je tako umešno, odvažno i odlučno, od jedi-

nica i komandi, da je postignuto puno iznenađenje neprijatelja. Njom je stvoren otvor, posle čega se neprijatelj morao ograničiti na relativno manje, ograničene ciljeve, u poređenju sa onima koje je sebi mogao postaviti dotada. To nije moglo otkloniti teškoće začelnih jedinica, ali one ih već nisu mogle izbeći, a mislim da bi bilo još teže i za njih i za sve ostale da smo svi ostali na prostoru Sutjeska—Košuta.

Neuspehom pete neprijateljske ofanzive ozakonjen je, da tako kažem, i novi odnos naših i neprijateljskih snaga i mogućnosti. To je bio poslednji pokušaj opkoljavanja i uništenja Udarne grupe divizija zajedno sa Vrhovnim štabom.

Neprijatelj je sigurno znao da uništenje ove grupe ne bi zaustavilo narodnooslobodilačku borbu u Jugoslaviji, ali je pravilno ocenio da bi nam time zadao vrlo ozbiljan udarac. Uništenje ove grupe je za neprijatelja bilo važno, osim toga, i zbog njenog velikog značaja u odnosu na jadranski i srbijanski front, koji su u stvari bili u okviru dva glavna tada uočljiva i mogućna pravca savezničke akcije na Balkanu, pravca Jadranskog mora i Grčke. Kasniji događaji su dejstvu naših jedinica na ovim frontovima, u sklopu opšte savezničke akcije na susednim frontovima, dali još veći značaj.